

»SPLIT 3«

šetalište, a 1843. Vrazovo šetalište i park Maksimir. Zamisao za realizaciju parka Maksimira dao je nadbiskup Maksimilijan Vrhovac, a ostvaren je za nadbiskupa Jurja Haulika. Maksimir je prvi park u sr. Europi stvoren s namjerom da bude javnim parkom. Među najljepšim je urbanističkim ostvarenjima u Hrvatskoj sklop zelenih trgova i parkova u Zagrebu: Zrinjski trg i Strossmayerov trg (1873) te Botanički vrt (1890, gradonačelnik Heinzel i vrtlar Durhanek). Oni su poslije upotpunjeni Tomislavovim trgom, Marulićevim trgom i Kazališnim trgom po zamisli M. Lenucija, koji je bio gradski inženjer 1882–1912. Lenuci je dao pečat Zagrebu na prijelazu stoljeća, najprije regulatornom osnovom iz 1889, a potom nizom realizacija, npr. stambenih područja na sjevernim obroncima (Nazorova ul. 1906, Jurjevska, Tuškanac, Cmrok i Pantovčak 1907. i dr.). U Donjem je gradu Lenuci realizirao Zvonimirovu ul., činovničko naselje Peščenicu (1912), regulaciju Ilice (1907) i Jelačićeva trga s okolicom (1904); u području staroga grada Jezuitski trg na Gornjem gradu (1908), sjev. dio grada između Nove vesi i ulice Medveščak (1906), koja je zasigurno i danas najljepša zagrebačka ulica. Lenuci još primjenjuje urbanizam XIX. st. ali s mnogo istančana osjećaja za suvremeni prostor i kompoziciju te ga izvrsno prilagođuje novim potrebama. Groblje Mirogoj, koje je monumentalnim arkadama ogradio arhitekt H. Bollé, otvoreno 1876, među najljepšim je grobljima toga doba u Europi. — Prije II. svj. r. J. Seissel izradio je regulacijski plan novoga dijela Osijeka. U gradu se posebno ističe veličanstveni sklop parka koji se proteže od grada do Tvrdje. U Zagrebu se između dva svj. r., prema vrlo sređenoj regulaciji s osobitom pozornošću izgrađuje istočni dio grada, ali još uvijek na zasadama klasicizma (područje ist. od Draškovićeve ul., Trg hrvatskih velikana, dijelovi s obje strane Zvonimirove ul. i novi park Krešimirov trg).

Trogiranin J. Slade radi 1883. urbanistički plan za Nikšić u Crnoj Gori po narudžbi Nikole I, s koncentričnim tlocrtom koji je potpuno ostvaren i poslije zaštićen kao pov. cjelina. Slade se istaknuo i projektom ceste Kotor—Cetinje (1878), za ono doba velikim građevnim pothvatom.

U Splitu su već krajem XIX. st. poduzete veće urbanističke regulacije u tada novim dijelovima grada, izvan stare povijesne jezgre, među kojima se posebice ističe monumentalna kompozicija Prokurativa u obliku pravokutne potkove koja se otvara prema gradskoj luci (pripisuje se arhitektu Vicku Marinoviću). To je vrijeme jačega razvitka i drugih većih hrv. gradova, Rijeke i Pule, koji poprimaju značajke eklektičkoga urbanizma. U Dubrovniku se izvan pov. jezgre do II. svj. r. grade pretežito vile (na Pločama i prema Gružu) skladnih proporcija i s mnogo nasada raslinja.

God. 1913. utemeljeni su *Međunarodna federacija za stanovanje i urbanizam* i *Međunarodni savez gradova*, koji počinju sustavno proučavati promet, gospodarske probleme gradova, političko-društvena pitanja i problem nedostatka zelenih površina. Nakon II. svj. r. u Hrvatskoj se prihvaćaju načela novoga funkcionalističkog urbanizma koja su se pojavila u Europi u razdoblju između dva rata, a formulirana su u čuvenoj Atenskoj povelji koju je donio Congrès International d' Architecture Moderne (CIAM) na svojem četvrtom kongresu 1933 (na kojem iz Hrvatske sudjeluju V. Antolić i E. Weismann). Ta su načela nadahnuta humanim i socijalnim potrebama s ciljem da se svim društvenim slojevima osigura zdravo stanovanje s dovoljno zraka, sunca i svjetla, a pješaku vlastite pješačke površine za zadržavanje i kretanje.

Veliki zamah urbanizma nakon II. svj. r. počeo je s poslijeratnom obnovom, ali još više s industrijalizacijom zemlje i naglim ubrzanjem migracija prema gradovima. Izrađuju se prve direktivne i regulatorne osnove gradova odnosno generalni urbanistički planovi (1947. Zagreba, Križevaca, Čakovca; 1948. Siska, Slavonskoga Broda, Karlovca, Rijeke-Sušaka, Makarske; 1949. Novske, Zadra; 1951. Splita, Šibenika) opremljeni cjelovitim analitičkim studijama. Istodobno počinje izgradnja čitavih novih naselja; u Zagrebu je posebice napor bio usmjeren prema jugu. Planira se Novi Zagreb na desnoj obali Save čime se, nasuprot postojećoj izduženosti grada u smjeru istok—zapad, nastojalo formirati novu osovinu gradskih središta u produžetku Tomislavova trga, *I* od željezničke pruge. Proširenje Splita prema *II* zanimljivo je rješenje utemeljeno na zamisli pješačkih ulica usporednih s decumanusom Dioklecijanove palače (Split III). Nova su naselja izgrađena i u Rijeci, *SZ* i *II*, te u Puli, Zadru, Šibeniku, Dubrovniku, Varaždinu, Osijeku i Sisku. — Pri obnovi starih pov. gradskih središta, ističe se obnova staroga središta Zadra, na poluotoku (srušenoga u II. svj. r.). Projektom obnove (B. Milić) rekonstruiran je antički tlocrt grada, dok novo građene zgrade imaju značajke suvremenoga arhitektonskog izraza.

LIT.: Gf. *Scabo*. Knjiga o starom Zagrebu, Zagreb 1931–32. — A. Fleischmann, Razvitak Zagreba od najstarijih vremena do danas, Zagreb 1932. — P. Knoll, Urbanizam s osobitim obzirom na stari Zagreb, Književnik, 1930, 5. — M. Prelog, Poreč, grad i spomenici, Beograd 1957. — L. Beritić, Urbanistički razvitak Dubrovnika, Zagreb 1958. — N. Duboković, O građevinskom razvoju grada Hvara polovinom XV. st., Prilozi—Dalmacija, 1960. — Stari planovi Zagreba, Zagreb 1961. — L. Beritić, Urbanizam dubrovačkih luka, Pomorski zbornik, 1962, 1–2. — Isti, Problemi zaštite i spasavanje urbanističkih cjelina i utvrda na području bivše Dubrovačke republike, Zbornik zaštite spomenika kulture (Beograd), 1963, 14. — R. Ivančević, Odnos antiknog i srednjovjekovnog rastera Poreča, Peristil, 1963–64, 6–7. — Isti, Model srednjovjekovnog Gračišća, Peristil, 1965–66, 8–9. — S. Muljačić, Urbanistički razvitak Splita i regulacioni planovi od početka XIX. st.